

ZEEUWSE MONUMENTEN VAN DE STRIJD TEGEN HET WATER

Wilt u een levende atlas zien? Beklim dan de trapreden van de Plompe Toren ten oosten van Burghsluis, aan Schouwens zuidkust. Vanaf het platform op de toren aanschouwt u op grandioze wijze het huwelijk van land en water dat een 'basiskenmerk' van Zeeland is. Uw uitzicht omvat de Oosterschelde, de Roggenplaat, de stormvloedkering en de Zeelandbrug. Aan de landzijde, pal onder u, ligt de Koudekerksche Inlaag, eeuwenoude bufferzone tegen de altijd oprukkende zee.

De Plompe Toren, nu bezoekerscentrum van Natuurmonumenten, is het enige zichtbare overblijfsel van Koudekerke, één van de minstens 117 verdrongen kerkdorpen in Zeeland. Er is verder weinig zichtbaar van dit tragische aspect van de Zeeuwse historie, maar overal in de provincie vinden

De Plompe Toren, ten oosten van Burghsluis.

we andere sporen van de onophoudelijke strijd met het water. Eigenlijk herinnert elke zeewering, deltdam en binnendijk aan een bepaalde fase in die strijd. En sluisen en gemalen verwijzen naar het al even taai gevecht met het binnenwater.

Vloedmerken overal

Vele tientallen vloedmerken hebben Zeeland geteisterd. Om ze - en vooral de Februariramp 1953 - te herdenken zijn op tal van plekken vloedmerken aangebracht, kleine bordjes die de hoogte van het water van een bepaalde vloed aangeven. Schouwen-Duiveland, zwaar getroffen door de Februariramp, telt er vele. Een bijzonder exemplaar prijkt op één van de caissons bij het Watersnoodmuseum te Ouwkerk. Deze gedenkplaat draagt een tekst uit de troonrede van het Rampjaar 1953. In Ouwkerk kwamen tachtig mensen om; in heel Zeeland eiste de Februariramp meer

dan 1835 slachtoffers. Rampvloedmerken op andere eilanden vinden we onder meer in Veere (Campveerse toren) en aan de hervormde kerk in Sint-Philipsland. Zelfs de in 1986 voltooide Oosterscheldkering heeft ze, geschilderde exemplaren aan weerszijden van de opgestelde pijler. De onderste tekst luidt '3.00 m + NAP sluitpeil', de bovenste '4.20 m + NAP peil ramp 1953'. Voor een ander geschilderd vloedmerk moet u naar de Zak van Zuid-Beveland. Het is geschilderd aan de binnenzijde van de toegangspoort van Fort Ellewoutsdijk (1839).

Een hardstenen merk bevindt zich pal boven straatniveau aan de lange gevel van de monumentale Stadsschuur in Middelburg. Het toont het peil van diverse vloedmerken: 1682, 1720, 1736, 1791, 1802, 1808, 1828, 1825, 1845. De genoemde vloed van 26 januari 1682 vaagde ook Zeelands beroemdste verdrongen dorp van de kaart: Valkenisse bij Waarde (Zuid-Beveland). Een ouder aan '1682' gewijd vloedmerk vinden we aan het barokke visafslaghuisje aan de Turfkade in Goes; het zit aan de havenzijde van dit monumentje. Oppassen dat u niet te water gaat!

Een bijna vergeten vloed is die van maart 1906, toen in oostelijk Zeeland 25 polders overstroomden. Als gevolg besloot men tot algemene dijkverhoging in Zeeland en kreeg de provincie zo'n 120 kilometer betonnen muraltmuur op zijn dijken; de fraaiste muraltmuren vindt u in Scharendijke (Schouwen). Oud-Vossemeer op Tholen koestert bij de T-splitsing Hofstraat/John F. Kennedystraat/F.D Rooseveltstraat een bijzonder vloedmerk van deze ramp: een eenvoudige hardstenen paal met daarop de datum 13 maart 1906 en een pijl die aangeeft hoe hoog het water kwam.

Vloedmerk aan de Stadsschuur, Middelburg.

Paal met vloedmerk 1906, Oud-Vossemeer.

Houen Jongens, Colijnsplaat.

Het wonder van Colijnsplaat

Colijnsplaat, Rampnacht 1953. De noodklok heeft tussen tachtig en honderd man bijeengeroepen. Grote watermassa's slaan over de kade! Optornend tegen de huilende wind dichten de mannen van Colijnsplaat de brede coupure tussen haven en dorp met grote vloedplanken. Rug aan rug proberen ze de planken op hun plek te houden. 'Houen jongens!' schreeuwt de lange bovenmeester, de enige die over de planken kan kijken. Tevergeefs. Hier is een wonder nodig. En dat 'wonder van Colijnsplaat' gebeurt! Een vrachtschip aan de kade wordt door het water losgeslagen - en

keurig voor de coupure geparkeerd. Colijnsplaat is gered. Veertig jaar later krijgt het dorp aan de haven zijn watersnoodmonument, dat natuurlijk 'Houen Jongens' heet: een enorme golf van steen, gestuit door een waterkering die door een grote hand op zijn plaats wordt gehouden.

Net als vloedmerken zijn ook grotere Rampmonumenten over heel de provincie verspreid. Ongeveer halverwege tussen Stavenisse en Sint-Maartensdijk staat een door Noord-Holland geschonken monument van '53. Het stelt toepasselijk een vismonster voor. Op Sint-Philipsland vinden we bij de kerk behalve het vloedmerk een gedenksteen met de namen van negen omgekomenen. Het kerkhof van Burgh op Schouwen bezit een monument met graftekens van tien slachtoffers. De Algemene begraafplaats van Goes (Zuid-Beveland), ingang Geldeloozepad, heeft enkele rijen grafstenen van omgekomenen, zoals van een 'Onbekende vrouw / aangespoeld / te Kattendijke / juni 1953'. Het zijn maar een paar

voorbeelden van de vele 'funeraire' gedenktekens van de Ramp. Gelukkig was niet alles zware tragiek. Toen koningin Juliana op 23 maart 1953 Burgh bezocht, schudde ze de poot van een bijzondere hond. Deze heette Bläsz en had tientallen koeien gered in de omgeving. Door de beesten aan te blaffen trachtte hij ze op de dijk te krijgen. Het lukte niet. Toen beet Bläsz een koe flink in de staart. Het dier ging de dijk op, andere koeien volgden. Bläsz kreeg zelfs een Amerikaanse onderscheiding.

Rampmonumentje bij de hervormde kerk, Sint-Philipsland; aan de kerkmuur een vloedmerk.

Twee huizen

Het Rampherdenkingsjaar 2003 bracht nieuwe monumenten. Aan de Scheldedijk bij Kruisdorp verzezen acht granieten zuilen als symbool van de acht slachtoffers hier. Een citaat: 'De kunstenaar koos graniet als materiaal: hard als de overlevingsdrang van mensen, grauw als het water.' Twaalf inwoners van Wolphaartsdijk en Oud-Sabbinge vonden eveneens de dood, en ook hier kwam een monument. Men verkoos een ontwerp van de zeventienjarige Marjolein Groot-Nibbelink. Het toont een dijk,

golven die erover slaan en een hand die uit het water steekt. Een symboliek die sterk doet denken aan 'Houen Jongens'. Op 1 februari 2005 is dit monument onthuld bij Wolphaartsdijks recreatiegebied De Schelphoek.

De buurtschap Capelle bij Nieuwerkerk (Schouwen-Duiveland) heet wel Zeelands 'jongste verdrinken dorp', omdat het als gevolg van de Februariramp vrijwel verdween. Na '53 stonden nog twee huizen overeind; het aantal is nu ongeveer verdubbeld. In december 2003 is op de kleine begraafplaats een gedenksteen geplaatst met alle namen van de 42 lokale slachtoffers en twee hier omgekomen Yersekenaren, en een informatiebord met de situatietekening vóór 1953 van het gehucht, dat ongeveer honderd inwoners telde.

Harde koppen

Tot slot twee 'algemene' kunstwerken, gewijd aan de strijd tegen het water. Bij het haventje van Nieuwe Sluis tussen Breskens en Groede staat het 'Monument van de Zeeuwse waterwerker' (1990). Het is een stèle op een trapeziumvormig platform van allerlei stenen voor zeekeringen. De stèle bevat een plaquette met een 'waterwerker' en de tekst (van Jaap Boekhout) 'De werkende mens, scheppend in de golven der

Monument van de Zeeuwse waterwerker, Nieuwe Sluis.

getijden.' De abstracte keerzijde draagt de tekst 'Drie decennia Deltawerken'. Nog sprekerder misschien zijn de granieten mannen van beeldhouwer Peter de Jong: vier hoekige 'dijkwerkers' (1981). Het kunstwerk staat op een grasbegroeid plateau aan de Noord-Bevelandse kant van de Veerseгатdam, bij het natuurgebied Schotsman. Het

Granieten dijkwerkers aan de Veerseгатdam.

beeld is omringd door natuurstenen 'noppenbekleding', als het buitentalud van een zeekering. En die hoofden? Die representeren de harde koppen van de Zeeuwen en de Hollanders, die weigeren te wijken voor het water.

Jan J.B. Kuipers (documentalist bij de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland (SCEZ), Middelburg, www.scez.nl)

Voor wie meer wil lezen: Jan J.B. Kuipers schreef en redigeerde vele boekpublicaties over de onderwerpen in dit artikel. Enkele voorbeelden: *Inlagen en karrevelden* (Goes 1998), *Zeeuwen tegen het water* (2e dr. Middelburg 2001), *Zilt en zoet* (2e dr. Middelburg 2002), *Echo's van het water* (Vlissingen enz. 2002), *Van obelisk tot oorlogsgraf* (Middelburg 2002) *Die Stadts Nyeuwe Schuere* (Vlissingen/Middelburg 2003), *Sluimerend in slik* (Middelburg/Vlissingen 2004), *Het verhaal van Zeeland* (Hilversum 2005).